

РЕЦЕНЗИЯ

Десертация на тема: ВЗАИМОВРЪЗКА МЕЖДУ АГРЕСИВНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА СТУДЕНТИТЕ И УПОТРЕБА НА ПСИХОАКТИВНИ ВЕЩЕСТВО ОТ ТИПА "АРГИЛ"

Докторант: АДЕЛ ХАРБ

Научен ръководител: доц. д-р Красимир Иванов

Изготвил рецензията: доц. Павлина Петкова, Дамянова

Темата на дисертацията на Адел Харб е подчертано интересна и актуална. Тя изследва стила на забавления и преодоляване на стреса в днешно време, предимно от младото поколение, чрез интегриране на практики от други култури, но които носят сериозен риск от увреждане. Адел Харб извежда съвременни данни за различните културови практики, при които има стимулиращи и релаксиращи вещества, провокиращи различна степен на риск от увреждане на психичното здраве, повишаване на агресивните поведенчески модели и по-специално психичното пристрастяване към тях. Докторантът застъпва тезата, «че пушенето на наргиле не е безобиден начин за прекарване на времето с приятели, а значим обществен проблем». Той разглежда рисковете за здравето и психичното функциониране на младите хора, които съпровожда употребата на наргиле. От друга страна, той приема, „че проблемът се подценява защото има недобре изследвани аспекти като проявите на агресия сред употребяващите, които следва да бъдат взети предвид при формирането на политиките за обществено здравеопазване и политиките за превенция на насилието.“ Докторантът обсъжда данни за тютюнопушенето като световен проблем и описва повече подробности за Израел, включително пушенето с наргиле. Тук той се позовава и на съвременните модни тенденции на младото поколение, спецификата на

субкултурата, по-лесния достъп до тези продукти и липсата на програми за превенция. Липсата на научни изследвания за анализ на взаимовръзката между употребата на наргиле и повишеното агресивно поведение, също отваря пространството за бързото разпространение на тази практика.

Дисертацията е разгърната на 133 страници, съдържанието е оформено в три основни глави, онагледено с 2 фигури, 12 таблици, цитирани 189 съдържания на английски, руски, арабски, иврит, 2 приложения.

Докторантът си поставя за цел да изследва взаимовръзката между нагласите на арабските студенти в района на Хайфа, Израел към пушенето на наргиле и агресивното им поведение. Обект на изследването са причините за засилена употреба на наргиле сред арабските студенти в Израел, като проява на социална дезадаптация. Конкретният предмет на изследване са факторите, които определят позитивни нагласи към пушене на наргиле и връзката им с агресивното поведение. Докторантът е структурирал осем основни хипотези, осем изследователски задачи. Приложени са две основни методики: Въпросник за употреба на наргиле, с много добра надежност (Kronbach Alpha = 0,73 на първа част, =0,78на втора част и = 0,83 на тестовия инструмент като цяло). Въпросник за агресия на Buss & Perry (1992).

В първата глава на дисертацията Харб прави подробно и задълбочено теоретично изследване и описание на формите на тютюнопушене и пушене с наргиле. Тук са обсъдени социално значимите негативните ефекти, негативните икономически ефекти, проблемите със здравната система, видовете вреда при двата модела на пушене, включващи телесни заболявания и проблемно поведение. Към психологичните фактори, той анализира как тези модели на пушене се преживяват като справяне и релаксиране от социалния и ежедневен стрес, чувството на страх и обръканост, бягството от реалността, скукута или ниската самооценка. Всички тези модели са съотнесени към

различните психологични направления, които са дали добри модели на интерпретация и провокирали терапевтичните школи за изграждане на индивидуални и групови психотерапевтични програми. В специална подчаст, Харб обсъжда сериозно завишеното агресивното поведение сред младото поколение в израелските училища, различията между проявената агресия между момчета и момичета, влиянието на различните стресови събития и културови традиции върху справянето с предизвикателствата и преживяване на удоволствия. В тази част има много добър анализ на изследванията върху пушенето на наргиле сред арабските студенти, където се отчита повишено разпространяване през последните години в израелската и арабската общност, в много голяма степен сред подрастващите. Едновременно с това проучванията показват широко разпространение на насилието и агресивното поведение в арабската общност в Израел, политически и расистки напрежения в университетите и използването на наргилето като средство за релаксиране. Често тази практика се влошава чрез смесване на тютюн с алкохол и различни психоактивни вещества.

Във втората глава са разгърнати подробно целите, изследователските въпроси и задачи. Много добре е представен изследователският модел, който показва взаимовръзката между три основни сфери на научното изследване и техните компоненти. Много детайлно са описани етапите на подготовка на изследователските тестове, с всички параметри на статистически анализи, определящи тяхната надежност, валидност, корелативни анализи, тестови скали. Направена е и проверка за възприемането и разбирането на айтемите на въпросника за пушене на наргиле през експертна оценка на професорите в колежите и последвали корекции в айтемите.

В извадката на изследването са участвали 195 студента, описани по демографските им характеристики и образователната им специалност.

Втората глава представя статистическите анализи и тяхната интерпретация спрямо положените хипотези. С изразена статистическа значимост се доказва първата хипотеза, че има значима разлика в нагласите към пушене на наргиле между пушачите и непушачите. Втората хипотеза също се доказва: тези, които пушат ежедневно имат много по-изразена позитивна нагласа към пушенето, спрямо тези, които пушат ежеседмично или ежемесечно. Третата хипотеза също е доказана, че има значима разлика между пушачите в пристрастяването, отчитано, чрез дълбоко вдишване на дима и нагласите към пушенето. Пристрастените имат значимо изразено позитивно отношение, което ги мотивира да продължават. Четвъртата хипотеза също е доказана, че колкото по-дълго време отделят за пушене на наргиле, толкова по-позитивни са нагласите към тютюнопушенето. Петата хипотеза също е доказана, има статистически значима разлика, че колкото по-изразено позитивна е нагласата към наргилето, толкова е по-високо нивото на проявеното насилие във всичките му форми – гняв, физическа, вербална агресия и важдебност. Шестата хипотеза също е доказана, има изразено, статистически значимо различие на по-високи положителни нагласи при студентите в специалностите лингвистика, математически науки, спрямо студентите в педагогика на ранното детство. Седмата хипотеза също е доказана, че статистически значимо, по-изразено положително отношение към наргилето има при мъжете, спрямо жените. Осмата хипотеза за различие в нагласите към пушенето спрямо местоживеенето не е доказана, тя е отхвърлена.

В третата глава на дисертацията Харб обсъжда резултатите от изследването. Тук той много съразмерно и кореспондиращо с психологичните и клинично-психологичните теории интерпретира всяка една доказана хипотеза. Позитивните нагласи към пушенето на наргиле могат да бъдат обяснени с разбирането на студентите, че вредите са вторични, сравнение с

цигарите, където са по-сериозни. Много добре Харб отчита, че тук съществена роля играе забавеният ефект на наргилето, при което пушачът не усеща непосредствено вредните въздействия. Съразмерна е интерпретацията, че пристрастеният към пушенето и пристрастяването към наргиле лесно взаимно се прехвърлят, което е разширен модел на пристрастяване. Субективното преживяване за намаляване на стреса, преодоляване на самотата също допринася за положителната нагласа към пушенето на наргиле. Тук допълнителен фактор на пристрастяване е обстановката, компанията, развлекателните занимания, фантазията за «превъзходно» преживяване. Данните от изследването на докторантът, че най-голямата група пристрастени към пушенето на наргиле са от 18 до 34 години, кореспондира с данните от други автори в различни страни. Положителните нагласи за пушенето на наргиле, продължителното време, което се отделя за това, пристрастяването чрез дълбоко вдишване на дима са предиктор към тютюнопушенето и злоупотреба с алкохол. Тук докторантът прави връзка между разширяването на злоупотребата и настъпващите поведенчески отклонение, агресивни прояви и дезадаптация. Отново има съпоставка с данни на чужди изследователи. Психологично издържана е интерпретацията на Харб, че студентите от специалности, където изучаваните дисциплини са наситени с повече «чувства, работят с повече субекти, езикова комуникация и много положителни и социални изрази», те рефлектират върху тяхното поведение към адаптивност и намалени агресивни тенденции. Но и обратното, научните дисциплини с по «суха материя, която не носи социален език, не изисква чувства, не дава възможност за усвояване на нови поведенчески модели или морални категории» повишава риска от агресивни изяви, особено, ако тези студенти преживяват повече фрустриращи събития или имат по-ниски образователни постижения. Доминирането на мъжкия пол сред позитивните нагласи и

пристрастяване към пушенето на наргиле, докторантът обвързва и с културовите обичай, традиции и ценности на обществото, където има различно отношение и граници на поведение между мъжете и жените. Той отчита и «потребността в млада възраст да се приобщиш и да бъдеш приет от социалната група», да приемеш груповата мода на поведение и да бъдеш позитивно оценен. От значение е и отпадането на родителския контрол, когато студентите учат в друго населено място.

В своето заключение Харб изтъква необходимостта от повишаване осведомеността на общността за вредните последици от пушенето на наргиле, за рисковете от пристрастяване и нарастване на агресивното поведение. На втори план той посочва и необходимостта от предприемане на мерки от обществени и образователни институции за психологична работа в посока, профилактика и ограничаване на тази злоупотреба. Тук той разгръща в подточки конкретни предложения, които да оформят една добра психологична работа със студентите, както за повишаване на осведомеността, така и разширяване на социално позитивните и здравословни практики: на забавления, спорт, разнообразна и интересна комуникация, занимателни дейности, работа в центрове за подпомагане на студентите, да преодолеят своята пристрастеност към пушенето на наргиле и тютюн, да преодолеят агресивните си импулси и поведение, да работят с общността и родителите да се откажат от пушенето, различни законодателни и административни предложения.

В последната част са оформени пет теоретични и научно-практически приноса, които са изцяло изведени от постигнатите анализи на научното изследване, психологичните интерпретации и сравнителни съпоставки с други научни публикации в тази област. Докторантът има три публикации по дисертационната тема, публикувани в реферираното списание на ВСУ.

Изготвеният автореферат отразява всички най-съществени части от теоретичния анализ, данните от изследването, статистическите анализи, психологични интерпретации и предложения към психологичното консултиране.

По същество нямам критични бележки. Адел Харб е съобразил всички направени препоръки в предварителната рецензия. Препоръчвам на докторанта да изготви няколко интересни статии, в които да опише анализите от своята дисертация и да ги разпространи както в професионални списания, така и в популярни, за да променят разбирането и нагласите на младото поколение. На втори план препоръчвам да развива психологично консултиране с групи и индивидуално, където да повишава разбирането за вредите на пушенето на наргиле и тютюн и да обучава в алтернативните здравословни модели на забавления, общуване, комуникация сред младото поколение.

В заключение считам, че докторската дисертация на Адел Харб покрива високите критерии за докторска степен и предлагам на членовете на Научното Жури, включително и аз да гласуваме на докторанта научната и образователна степен «Доктор», професионално направление 3.2. „Психология“, (Обща психология).

8.07.2024 г.

Рецензент:

доц. П. Петкова Дамянова